

Тацинець М.Р.

студентка,

Науковий керівник: Бандровська О.Т.

доктор філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВІКТОРІАНСЬКИЙ ДИСКУРС І НЕОВІКТОРІАНСЬКІ СТРАТЕГІЇ В РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА «ЖІНКА ФРАНЦУЗЬКОГО ЛЕЙТЕНАНТА»

У літературознавстві ХХ і початку ХХІ століття «вікторіанство», включно вікторіанські традиції та цінності, стиль життя і мистецькі надбання, є одним із центральних предметів дослідження. Неоднозначність цього поняття полягає в тому, що воно співвідноситься у часі не лише із правлінням королеви Вікторії, а й зі значно довшим періодом. Враховуючи те, що вікторіанська епоха стала зразковою з погляду економічної стабільності, геополітичних досягнень та формування національної ідентичності британців, письменники і дослідники починають осмислення досягнень вікторіанства одразу з часу завершення цього культурного періоду. Постмодерністська інтенція до переоцінки минулого, яка поступово стає відчутною в другій половині ХХ століття, ще більше інтенсифікує інтерес до вікторіанства. Кількість художніх творів, присвячених вікторіанській добі, дає дослідникам підстави стверджувати, що в британській культурі другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття «неовікторіанство», в межах якого відбувається художнє опрацювання усієї культурної спадщини вікторіанської доби, є помітним літературним феноменом. Одним з найвидатніших представників неовікторіанського роману є Джон Фаулз, автор одного з перших постмодерністських історіографічних романів під назвою «Жінка французького лейтенанта» [9].

У культурологічних та літературознавчих дискусіях поняття «вікторіанство» виступає досить суперечливим. Зокрема, Філіп Девіс висунув ідею про те, що вікторіанство не має бути трактоване як поняття з чітко окресленими канонами та принципами. У праці

«Why the Victorian Literature Still Matters», він пише, що поняття «вікторіанство» не вичерпує всього значення цієї доби [7].

Історична різноманітність полягала не тільки у великій кількості подій, але також у несхожих за своїм характером поглядах, які мали місце в соціумі. Як приклад можна навести промову Маргарет Тетчер у 1983 році, в якій вона прихильно згадує такі цінності вікторіанського суспільства як «сумлінна праця, національна гордість та охайність». На противагу цьому, її опонент Ніл Кіннок пропонує зовсім іншу точку зору на представлену добу. За його словами, вікторіанцям було притаманно жити в «жорстокості, каторжній праці та невігластві» [12]. Ця ситуація виступає яскравим прикладом полеміки щодо розуміння вікторіанської епохи.

З метою надання періоду більш відповідного найменування, Ерік Хобсбаум представив новий варіант. Він висунув ідею терміну «довгого XIX століття» [12], яка набуло значного успіху серед літературознавців. На їхню думку, це доцільно, адже напрями та ідеали, що побутували в той період були настільки нетиповими та несхожими між собою, що при аналізі проблематично визначити їхню спорідненість і сформулювати єдиний усталений образ, який би окреслював усі особливості та риси сучасників поданого періоду.

Погляди на початок та завершення цієї епохи також ризуються. Зокрема, Вірджинія Вулф у своєму есеї під назвою «Mr. Bennett and Mrs. Brown» [12] пише, що вікторіанство не завершилось із припиненням правління королеви Вікторії, і назвала 1910-тий рік. Джон Фаулз вважав, що вікторіанство тривало до Другої світової війни. Письменник стверджував, що люди, які вважали себе співвідносними з часом вікторіанської епохи, пронесли свої переживання, пов'язані з нею, через два воєнні конфлікти. За визначенням письменника в есеї «Notes on an Unfinished Novel» [8], «двадцяте століття розпочалося не раніше 1945 року», а всі однолітки автора були виховані саме в час «вікторіанства», в час XIX століття, адже по-справжньому новий погляд на світ та речі формуватися саме після завершення Другої світової, що поклато початок по-справжньому новому століттю [Цит. за: 5].

Власне, після Другої світової війни зацікавленість у поглядах вікторіанства зростає. Таким чином, літературознавці мали змогу з нової

перспективи проаналізувати добу, яка вже добігла свого логічного завершення і тепер, залучившись підтримкою нових поглядів та реалій, дослідники вікторіанської епохи могли детальніше розглянути її позитивні та негативні риси. Зокрема, варто згадати слова Реймонда Чепмена з монографії «Вікторіанська полеміка. Англійська література та суспільство. 1832–1901» [6] про те, що варто «не захоплюватися чи зневажати, а намагатися зрозуміти. Ми бачимо те, чого бракувало вікторіанцям, хоча багато хто з них вмів заглядати в майбутнє. Чимало їхніх проблем стали нашими власними» [Цит. за: 3].

Згодом, коли вікторіанство почало набувати все більшого вжитку та популярності у ході досліджень, почали з'являтися й нові літературні течії, на позначення співзв'язку з вікторіанською епохою. Треба згадати, що письменники, що почали творити у рамках напряму постмодернізму, надавали значну увагу згаданій епосі, що стало причиною появи такої жанрової модифікації, як «неовікторіанський роман». Використовуючи цю модифікацію історичного роману, постмодерністи мали на меті не тільки відновити в пам'яті читача почуття ностальгії за «незіпсованим індустріальним процесом» періодом в історії англійської культури, а й отримати ще одну можливість переосмислити вже усталені канони тієї доби. Письменники залучали до написання своїх творів такі принципи, як «іронія, гра із традицією, пародія, інтертекстуальність та метатекстуальність» [2, с. 54].

Крістіан Гутлебен, наприклад, наголошує на важливості так званого вікторіанського компоненту у складі неовікторіанського літературного твору. Йдеться про те, що у таких творах є «почесне місце, яке відводиться в сучасній вікторіані «чужому слову» – на рівні назви, епіграфу або розгорнутого цитування, що транслює, на думку дослідника, один узагальнювальний меседж: «я не зміг би сказати краще» [Цит. за: 5]. Метою для письменників, що долучалися до привернення уваги до нової інтерпретації старих устроїв, було показати, що вікторіанство несе у собі справді вагомі риси, роздивитись які, можна лише за допомогою нового погляду на тодішній стан речей, через призму вже набутих поколіннями знань, озброївшись здатністю до глибинного аналізу протиріч згаданої епохи.

З іншого боку, К. Гутлебену належить думка про те, що неовікторіанський роман може бути порівняним до німфи Ехо, «позбавленій власного голосу і здатній лише повторювати сказане іншими» [Цит за: 5]. Таким чином, дослідник пропонує тезу про те, що новий погляд на вікторіанський твір насправді не має нічого новаторського, а лише за допомогою нових слів перелицьовує наявні твори, надаючи занадто багато уваги першоджерелам.

Провідна українська дослідниця неовікторіанської літератури Олена Тупахіна, зважаючи на великий обсяг неовікторіанської літератури, виділяє дві групи творів, які виникли в результаті вищезгаданих процесів. Перша група реалізовує ідею сприятливого розуміння явища неовікторіанства як можливості «фетишизації історії», прихильником якої став Жан Бодріяр. Напротивагу першій, виникає друга група, яка, перш за все, проголошує неовікторіанську літературу як приклад «канібалізації історії», і цю ідею підтримав Фредрік Джеймсон. Як зазначає дослідниця, «перехідною ланкою між двома екстремумами виступають метафори «шахрайства» та «шанобливого канібалізму», при цьому послідовність актуалізації тих чи інших метафоричних моделей у літературознавчому дискурсі ілюструє поступовий перехід від «реабілітації» живої традиції до її меморіалізації та сакралізації» [5, с. 61].

Джон Фаулз – видатний англійський романіст, чия літературна спадщина набуває все більшої популярності серед читачів та актуальності у сфері наукових досліджень. Його роботи утворюють поєднання між традиційними текстами та новаторськими ідеями письменника, які роблять його твори оригінальними зразками британської літератури. Зокрема, його роман «Жінка французького лейтенанта» виступає прикладом такої роботи, в якій вікторіанське суспільство подається через призму суспільних досліджень та письменницького досвіду автора. Саме це відповідає критеріям для визначення неовікторіанського роману.

У творі значну роль відіграє вікторіанська культура, яка складає не лише основу традиційного сюжету за правилами твору неовікторіанства, а й стає предметом аналізу для письменника, який часто зображає певні риси вікторіанської свідомості з урахуванням

іронічного підтексту, відображаючи таким чином свою авторську манеру.

Персонажі твору діляться на дві групи, і виступають протиставленням один одному, показуючи в такий спосіб спротив автора до певних негативних закономірностей вікторіанської доби. Він наділяє одну з сторін прагненням до пошуку себе серед випробувань, зберігаючи прихильність до національної ідентичності [1]. Саме серед визначних рис, притаманних творчості Дж. Фаулза, є те, що персонажі мають боротися за пізнання своєї особистості, поєднуючи світлі та темні сторони людського ества [4].

Отже, результатом взаємодії вікторіанства та постмодернізму стала поява неовікторіанської літератури, в межах якої плідно розвинувся історіографічний роман. У постмодерністському романі «Жінка французького лейтенанта» Дж. Фаулз, з одного боку, дає оцінку вікторіанцям та принципам, на яких засновується вікторіанське суспільство, а з іншого, до аналізу вікторіанства застосовує постмодерністські принципи – гру із традицією, іронію, пародію та інтертекстуальність. Окреслена проблематизація вікторіанства є неовікторіанською стратегією письменника і засвідчує металітературний характер роману «Жінка французького лейтенанта».

Список використаних джерел:

1. Жучкова А. Джона Фаулза как поиск свободы личности в контексте английской идентичности // Вестник РУДН. Серия «Литературоведение. Журналистика». – 2016. – № 2. – С. 100–109.
2. Кушнірова Т. Модернізм і постмодернізм у зарубіжній літературі: навчально-методичний посібник / Т. Кушнірова. – Полтава, 2018. – 112 с.
3. Сарухаян А.П. Английская литература XIX века в зеркале XX века // Английская литература от XIX века к XX, от XX к XXI: Проблема взаимодействия литературных эпох. – Москва, 2009. – С. 5–40.
4. Терновая Т.Ю. Шекспировские мотивы романе Джона Фаулза «Коллекционер» // Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского. – 2003. – 6 с.
5. Тупахіна О. В. Вікторіанський метанаратив у літературному процесі порубіжжя ХХ–ХХІ століть: деструкція, деконструкція, реконструкція // дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. Наук: спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн». – Дніпро, 2021. – 492 с.
6. Charman R. The Victorian Debate. English Literature and Society 1932–1901 // Weidenfeld & Nicolson, 1970. – 377 p.

7. Davis P. *Why Victorian Literature Still Matters*. – Willey-Blackwell, 2008. – 178 p.
8. Fowles J. *Notes on an Unfinished Novel* // *The Novel Today: Contemporary Writers on Modern Fiction*. – Manchester, 1977. – P. 136–150.
9. Fowles J. *The French lieutenant's woman* / J. Fowles. – 1969. – 395 p.
10. Hobsbawn E. *The Age of Capital: 1848–1875*. – London: Vintage, 1996. – 354 p.
11. Samuel R. *Mrs. Thatcher's Return to Victorian Values* // *Victorian Values: A joint Symposium of Edinburgh and the British Academy*. – Oxford, 1992. – P. 9–29.
12. Woolf V. *Mr Bennett and Mrs Brown* // *The Hogarth essays*. – London: The Hogarth Press, 1924. – 24 p.